

MAGÁNÓVODÁK

AZ EDUCATIO EGY KORÁBBI SZÁMA (2004 Tavasz) foglalkozott az alternatív oktatással, és ebben több szerző is megkísérelte definiálni az alternatív oktatást és az alapítványi iskolát körét. A cikkírók az alternatív oktatást leginkább a hagyományostól eltérő, másféle, innovatív pedagógiai modellekkel, módszerekkel azonosítják, míg az alternatív iskolákat fenntartójuk szerint határozzák meg. (Vekerdy 2004; Imre 2004; Polónyi 2004) Várhegyi szerint az alapítványi iskolák az állami, önkormányzati iskolák mellett pótló-kiegészítő vagy helyettesítő funkciót töltenek be. „Olyan szférát jelentenek, amelyet a társadalom egy része meg tud és meg is akar fizetni” (Várhegyi 1997).

Az alternatív oktatás, az alapítványi intézmény gyűjtőfogalom, amely sokféle csoportot foglal magába. Ez a megközelítés a magánóvodákra is helytálló. Az alapítványi óvodák listáit böngészve csakúgy, mint az iskolák körében, találhatunk alternatív modelleket követő óvodákat, tehetséggondozást, készségfejlesztést folytató óvodákat, vallási, etnikai filozófiát képviselő óvodákat, profitorientált óvodákat és hátrányos helyzetű vagy sérült gyerekekkel foglalkozó óvodákat is.

Magánóvodák a statisztika tükrében

A magánoktatásról és magánóvodákról sem készültek átfogó elemzések, így kutatási adatok hiányában csak az Oktatási Minisztérium statisztikai évkönyveinek adataira támaszkodhatunk. Sajnos az elmúlt másfél évtizedben többször is megváltoztatták az adatfelvétel módszerét és kérdésköreit, így csak korlátozott mértékben juthatunk olyan idősoros adatokhoz, amelyek fenntartók szerint mutatják be az óvodák jellemzőit.

Az intézmények számát tekintve, 1990-ben még csak egy magánóvoda működött, de ezt követően évről évre dinamikusan emelkedett a számuk és mára már több mint 150 intézmény áll a szülők rendelkezésére.

Az önkormányzati óvodák számának az elmúlt másfél évtizedben történt csökkenése ellenére is a magánóvodák még mindig csak igen csekély szeletét alkotják az óvodai intézményhálózatnak, arányuk mindössze 3,4 százalék, ami nagyobb ugyan, mint az általános iskolai magánoktatás aránya (1,9 százalék), viszont kisebb, mint a közép- (6,6 százalék) és a felsőoktatásban (8,6 százalék) működő magániskolák aránya (Imre 2004).

1. táblázat: Az óvodák száma fenntartók szerint

Tanév	Önkormányzati	Központi költségvetési	Egyéb ^a	Egyházi	Alapítványi	Alapítványi %
1990/91	4490		222	5	1	0,0
1991/92	4499	93	95	10	9	0,2
1992/93	4548	72	62	22	26	0,5
1993/94	4543	67	39	28	35	0,7
1994/95	4548	64	28	36	43	0,9
1995/96	4521	61	23	43	72	1,5
1996/97	4483	57	24	53	91	1,9
1997/98	4446	55	25	60	96	2,1
1998/99	4427	50	34	69	121	2,6
1999/2000	4364	33	30	74	142	3,1
2001/2002	4262	91	29	89	162	3,5
2002/2003	4266	84	27	95	169	3,6
2003/2004	4206	92	41	105	167	3,6
2004/2005	4206	55	51	110	157	3,4

a Korábban ebben a kategóriában szerepeltek a munkahelyi óvodák is.

b Az előző évhez képest megváltozott a statisztikai adatközlés. Korábban a statisztikai évkönyv az óvodák számát szerepeltette, 2001-től pedig az intézmények száma mellett a feladatellátási helyek számát is közli.

Forrás: OM Oktatás-statisztikai tájékoztatók 1990/91–1999/2000. OM Oktatás-statisztikai évkönyv 2001/2002–2003/2004.

Várhegyi szerint azonban nem a magánszféra aránya a fontos, hanem a léte, mivel a magánszféra az oktatásügy modernizációjában jelentős szerepe tölt be, hiszen gyorsabban, rugalmasabban tud reagálni a változásokra, az új kihívásokra, mint az állami oktatás (*Várhegyi 1997*).

2. táblázat: Az óvodák száma és a fővárosban lévő intézmények aránya fenntartók szerint

Tanév	Önkormányzati (N)	Ezen belül fővárosi (%)	Egyházi (N)	Ezen belül fővárosi (%)	Alapítványi (N)	Ezen belül fővárosi (%)
1990/91	481	10,7	0	0,0	1	100,0
1991/92	475	10,6	0	0,0	7	77,8
1992/93	482	10,6	0	0,0	14	53,8
1993/94	481	10,6	1	3,6	15	42,9
1994/95	481	10,6	1	2,8	15	34,9
1995/96	481	10,6	2	4,7	27	37,5
1996/97	476	10,6	5	9,4	36	39,6
1997/98	468	10,5	6	10,0	39	40,6
1998/99	465	10,5	7	10,1	53	43,8
1999/2000	457	10,5	11	14,9	60	42,3

Forrás: OM Oktatás-statisztikai tájékoztatók 1990/91–1999/2000.

A nem állami intézmények között az egyházi fenntartású óvodákhoz képest a magánóvodák száma gyorsabban növekedett és jelenleg közel másfélszer több a magánóvodák száma. Viszont az egyházi intézmények száma ma is növekszik, míg a

magánóvodák száma az elmúlt négy évben stagnált, illetve lassú csökkenést mutat. Ennek egyik lehetséges oka, hogy a fizetőképes kereslet sem bővült tovább, így csak egy szűk réteg számára megfizethető a magánóvoda. Ezt támasztja alá a magániskolák számának alakulása is. Várhegyi szerint a magániskolák alapítóinak elképzelése az volt, hogy a hazai középosztály el tudja majd tartani az alternatív iskolákat. Viszont 1997-re már bebizonyosodott, hogy a középosztály gazdaságilag nem gyarapodott annyira, hogy képes legyen bővíteni a magánoktatást (*Várhegyi 1997*).

A magánóvodákra sajátos területi eloszlás jellemző. A statisztikai évkönyvek ugyan csak 2000-ig közlik a fenntartók szerinti területi megoszlásokat, ezekből azonban kitűnik, hogy a magánóvodák leginkább a fővárosban és Pest megyei településeken működnek. Az alapítványi óvodák közel fele Budapesten és további 15 százaléka Pest megyében van.

A magánóvodák ebben jelentősen eltérnek az egyházi óvodáktól. Ha igaz is, hogy a Pest megyében működő magán- illetve egyházi óvodák ugyanolyan (15 százalékos) arányt képviselnek a hasonló típusú intézmények összlétszámán belül, a fővárosban a magánóvodák 42 százalékos arányához képest már sokkal kisebb az egyházi kézben lévő intézmények aránya (15 százalék). Ugyanakkor az önkormányzati óvodákhoz képest az egyházi óvodák nagyobb arányban működnek a fővárosban és Pest megyében, hiszen az önkormányzati óvodáknak csak 10 százaléka van a fővárosban és 8 százaléka Pest megyében. Vagyis a nem állami óvodák, különösen a magánóvodák jellegzetesen fővárosi és az agglomerációhoz kötődő intézmények. Jelenleg az Alapítványi és Magániskolák Egyesülete összesen 90 budapesti és 125 vidéki óvodát tart nyilván. A vidéki óvodák közül 42 Pest megyében található. Vagyis a magánóvodák közel kétharmada (61 százalék) a fővárosban és Pest megyében található. A magánóvodák további jellemzője, hogy leginkább városokhoz kötődnek. Az egyesület által nyilvántartott címlista elemzése azt mutatja, hogy a vidéki óvodák túlnyomó többsége is nagyvárosokban van, közülük a fele megyeszékhelyeken.

Az alapítványi óvodák a folyamatos létszámemelkedés mellett is csak egy nagyon szűk réteg igényeit elégítik ki, mivel csak néhány ezer kisgyermek jár magánóvodába. Számuk még az egyházi óvodába járók számát sem éri el. Az intézmények számát és az odajáró gyerekek számát összevetve azt tapasztaljuk, hogy a nagyobb számú alapítványi intézményhez kevesebb gyerek tartozik, vagyis az egyes intézményekben igen kicsi a gyereklétszám. Míg az állami (önkormányzati és központi költségvetésből működtetett) óvodák átlagos létszáma 100 fő, az egyháziaké 76 fő, addig az alapítványiaké csak feleannyi, 37 fő. Ezek az átlagok az évek során nem sokat változtak. Az önkormányzati óvodákban az összevonások és megszüntetések miatt illetve a hatékonyabb gazdálkodásra való törekvés jegyében az elmúlt másfél évtizedben folyamatosan növekedett a létszám (1990-ben még 83 fő volt az átlag), míg az egyházi és magánóvodákban közel hasonló létszámátlagokat figyelhetünk meg. Az egyháziakban néhány fős emelkedés, a magánóvodákban pedig néhány fős csökkenés történt az elmúlt 15 évben.

3. táblázat: A gyerekek száma fenntartók szerint

Tanév	Önkormányzati	Központi költségvetési	Egyéb	Egyházi	Alapítványi	Alapítványi %
1990/91	374172		16559	353	45	0,0
1991/92	378337	7521	7130	751	352	0,1
1992/93	380571	6417	4929	1539	964	0,2
1993/94	383745	6215	3386	2013	1794	0,5
1994/95	382586	6043	2655	2572	3086	0,8
1995/96	384921	5555	1986	3290	3587	0,9
1996/97	379626	4768	1948	3947	4038	1,0
1997/98	368913	4432	1850	4236	4055	1,1
1998/99	359179	3962	1890	5031	4805	1,3
1999/2000	350454	2940	1425	5230	5655	1,5
2001/2002	321058	7718	1666	5988	5855	1,7
2002/2003	310793	7234	1143	6174	6363	1,9
2003/2004	305034	8111	1410	7137	5816	1,8
2004/2005	305727	4763	1801	7992	5716	1,8

Forrás: OM Oktatás-statisztikai tájékoztatók 1990/91–1999/2000. OM Oktatás-statisztikai évkönyv 2001/2002–2003/2004.

Ezek a jellemzők már előre vetítik az egyes óvodák csoportlétszámait is, melyeket két mutatóval vizsgálunk: a 20 fő alatti létszámú csoportok arányával, illetve az átlagos csoportlétszámokkal.

4. táblázat: A 20 fő alatti csoportlétszámokkal működő óvodák aránya fenntartók szerint

Tanév	Önkormányzati	Központi költségvetési	Egyéb	Egyházi	Alapítványi
1990/91	19,43		35,49	14,29	100,00
1991/92	17,51	35,13	31,68	10,00	78,26
1992/93	17,78	31,29	38,16	17,19	67,86
1993/94	16,70	27,46	45,40	29,41	42,05
1994/95	16,99	32,22	55,56	15,60	37,50
1995/96	14,49	34,38	49,48	11,45	47,25
1996/97	15,01	46,96	48,94	13,29	54,25
1997/98	16,66	46,33	51,65	18,23	54,09
1998/99	19,32	54,77	56,70	21,13	61,22
1999/2000	20,20	43,57	44,44	25,79	57,70
2001/2002	28,90	36,1	45,8	20,8	62,8
2002/2003	31,44	36,00	62,12	22,01	62,68
2003/2004	30,03	32,98	76,47	23,40	67,95
2004/2005	27,04	30,94	57,89	25,65	68,31

Forrás: OM Oktatás-statisztikai tájékoztatók 1990/91–1999/2000. OM Oktatás-statisztikai évkönyv 2001/2002–2003/2004.

A magánóvodák tehát nemcsak családiásabb, kisebb létszámú intézmények, mint az állami vagy az egyházi óvodák, hanem kisebb csoportokkal is működnek. Míg

az állami és az egyházi óvodák csoportjainak közel egynegyede kis létszámú, addig a magánóvodákban a csoportok több mint kétharmada ilyen. Az elmúlt másfél évtizedben az önkormányzati óvodákban folyamatosan növekedett a kis létszámú csoportok aránya, miközben drasztikusan csökkent az intézmények száma és a gyermekek száma is. Közel 1500 óvodát szüntettek meg vagy vontak össze és közel 70 000 kisgyermekkel kevesebb jár önkormányzati óvodába, mint 1990-ben. Az egyházi óvodákban viszont úgy vált kedvezőbbé a csoportlétszám, hogy közben növekedett az intézmények száma és a gyermeklétszám is. Az alapítványi óvodák adatai nem mutatnak egyértelmű tendenciát, mivel a kilencvenes évek közepén szélsőségesek voltak az arányok, viszont az elmúlt négy évben a magánóvodák csoportjainak többsége alacsony létszámmal működött.

2001-től az új statisztikai rendszer azt is nyilvántartja, hogy egy csoportra átlagosan hány gyerek jut. Az önkormányzati és egyházi óvodák adatai hasonlóak, átlagosan 22,5 és 23 gyerek jut egy csoportra, míg az alapítványi óvodák jóval kedvezőbb helyzetet mutatnak, ott 17,6 gyerek jut egy csoportra.

A magánóvodák nemcsak kisebb összlétszámmal és kedvezőbb csoportlétszámmal rendelkeznek, mint az önkormányzati, illetve az egyházi intézmények, hanem a férőhelyek kihasználtsága is alacsonyabb. Az önkormányzati óvodák 2000-ig 100 százalékos kihasználtság felett működtek és csak az elmúlt néhány évben csökkent 95 százalékra a kihasználtságuk, a magánóvodáké viszont az elmúlt 15 évben csak a kilencvenes évek közepén volt 90 százalék fölötti. Előtte és ma is 85–88 százalék között mozog a szóban forgó érték. Az egyházi intézmények kihasználtsága hasonló, mint az önkormányzatiaké, azzal a különbséggel, hogy az egyházi óvodákban sosem volt akkora kapacitás túllépés, mint az önkormányzatiakban.

A férőhely kihasználtságán túl 2000-ig a hivatalos statisztika a szükséghelyiségeket is közölte fenntartók szerint. Ez azt mutatja, hogy az alapítványi óvodákban nem voltak szükségtermek. Az önkormányzati óvodákban folyamatosan csökkent a szükségtermek száma, tíz év alatt a felére esett vissza. Valószínű, hogy az intézménybezárások a rosszabb műszaki állapotú óvodákat érintették leginkább. Az egyházi óvodákban viszont az évezred fordulójára növekedni kezdett a szükségtermek száma.

Az óvodák tárgyi felszereltségének egy másik mutatója a tornateremmel vagy tornaszobával való ellátottság. Míg a 2004/2005-ös tanévben az önkormányzati óvodák alig felében van tornaterem, addig a magánóvodáknál több mint 60 százalékos ez az arány. Ezen a téren az egyházi intézmények kedvezőbb helyzetben vannak, mint az államiak, bár nem előzik meg a magánszférát.

Az óvodák tárgyi feltételei mellett a személyi feltételek is egyre kedvezőbbé váltak az elmúlt 15 évben. Az óvodások összlétszáma 17 százalékkal csökkent 1990-hez képest, az óvodapedagógusok viszont csak 9 százalékkal vannak kevesebben 1990-hez képest. Így az egy óvodapedagógusra jutó gyereklétszám előnyösebbé vált.

5. táblázat: Egy óvodapedagógusra jutó gyerekszám

Tanév	Önkormányzati	Központi költségvetési	Egyéb	Egyházi	Alapítványi
1990/91	11,14			12,17	7,50
1991/92	12,00	9,14	9,90	12,11	9,51
1992/93	12,01	9,34	9,30	12,51	9,36
1993/94	12,15	9,19	9,48	11,64	10,74
1994/95	12,09	9,40	11,54	11,64	11,18
1995/96	12,46	9,35	9,50	12,01	10,16
1996/97	12,48	8,90	9,99	12,07	9,82
1997/98	12,15	8,72	9,39	11,30	9,72
1998/99	11,83	8,41	9,09	11,43	9,31
1999/2000	11,73	9,07	9,02	11,39	9,58
2001/2002	10,68	9,19	9,36	10,03	9,13
2002/2003	10,60	9,10	8,47	10,20	9,09
2003/2004	10,53	9,12	8,29	10,14	8,91
2004/2005	10,70	8,55	9,38	10,59	9,00

Forrás: OM Oktatás-statisztikai tájékoztatók 1990/91–1999/2000. OM Oktatás-statisztikai évkönyv 2001/2002–2003/2004.

Az önkormányzati és az egyházi intézményeket hasonló adatok jellemzik. Mindkét intézménytípusban az elmúlt évtized elején még 12 vagy e fölötti volt az egy pedagógusra jutó gyereklétszám, majd az évtized második felétől folyamatos csökkenésnek indult ez a szám, az elmúlt egy-két évben azonban megtorpanni látszik a csökkenés. Ezzel szemben a magánóvodákban az elmúlt évtized közepétől eltekintve hasonló adatokkal találkozhatunk. Némi csökkenést itt is tapasztalhatunk, de összességében folyamatosan alacsony az egy főre eső gyereklétszám, kilenc kisgyermekre jut egy óvónő.

Az egy óvodapedagógusra jutó gyereklétszámot még kedvezőbbé teszi az a tény is, hogy a magánóvodákba kevesebb hátrányos helyzetű, illetve veszélyeztetett gyerekek jár. Az önkormányzati óvodákban az elmúlt 15 évben ugyan csak tized százalékpontokkal, de folyamatosan nőtt a veszélyeztetett gyerekek aránya (2004/2005-ben 3,8 százalék volt). Ezzel szemben a magánóvodákban és az egyházi óvodákban is csak fele ekkora ez az érték.

Az óvodapedagógusok jellemzőiről sajnos nem sok információ van, mivel a hivatalos statisztika csak 1994–2000 között közölt olyan adatokat, amelyek fenntartók szerint mutatta be a felsőfokú óvodapedagógusok számát, a képesítés nélküliek arányát és az óvónők életkor szerinti összetételét.

A felsőfokú végzettségű óvodapedagógusok számát tekintve az önkormányzati óvodákban a legkedvezőbb a helyzet, és valószínű, hogy a követelmények is itt szigorodtak a leginkább. Míg 1994-ben 80 százalékos volt a felsőfokú végzettséggel rendelkező óvodapedagógusok száma, addig 2000-re 93 százalékra emelkedett ez az arány. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők számának ilyen nagymértékű emelkedése a törvényi változásnak köszönhető, hiszen megszűnt a középfokú óvodape-

dagógus képzés, és a felsőfokú képzési idő is megnövekedett. Ezzel szemben a nem állami óvodákban kevésbé szigorúak az alkalmazási követelmények, ezért az egyházi és az alapítványi óvodákban kisebb a felsőfokú szakirányú végzettek aránya. A magánóvodákban ez az arány 2000-ben csak 84 százalékos volt.

A képzés nélküliek adatai is azt mutatják, hogy az állami óvodákat szigorúbb követelmények kötik. Míg az önkormányzati óvodákban alig 2 százalék a képzés nélküli nevelő aránya, a magánóvodákban közel 6 százalék, az egyházi óvodákban pedig 4,3 százalék.

Az életkor szerinti összetétel viszont azt mutatja, hogy a magánóvodákban főként fiatalok, 30 év alattiak dolgoznak. Ezzel szemben az önkormányzati és az egyházi óvodákban háromszor kisebb a fiatal korosztály aránya, csak minden ötödik óvónő 30 év alatti.

A magánóvodák alkalmazottai munkaviszonyuk jellemzői tekintetében is jelentősen eltérnek a többi óvodától. Míg az állami óvodákban 2004/2005-ben a főmunkaviszony keretében munkát vállalók 99,3 százaléka teljes munkaidőben állt alkalmazásban, addig a magánóvodákban ez az arány csak 92 százalék. Ugyanakkor a magánszférában az állami óvodákhoz képest magasabb a rész munkaidőben és óradóként alkalmazottak aránya. Az egyházi óvodák adatai az államihoz hasonlóak, bár a részfoglalkozásuk aránya néhány tized százalékponttal magasabb.

Az állami és a magánszféra között abban is eltérés mutatkozik, hogy az utóbbiakban kisebb az egyéb munkakörben dolgozók aránya. Vagyis egy intézményre átlagosan háromszor kevesebb kertész, gondnok, karbantartó stb. jut, mint az állami óvodákban. Az egyházi óvodák ebben a tekintetben is az állami és a magánszféra között helyezkednek el.

Magánóvodák Budapesten

A oktatásstatisztikai adatok mellett újabb adalékokkal szolgálnak a magánóvodákról maguk az intézmények. A magánóvodák többségéről az interneten is olvashatunk. Több mint 800 utalás között böngészve, közel félszáz intézmény honlapja alapján azt tapasztaltam, hogy a magánóvodák leginkább a következő információkat tartják fontosnak bemutatkozásuk során:

(1) jó feltételek között működnek: általában rendezett családi házban, jól felszerelt udvarral, esetleg tornateremmel rendelkeznek, még olyan is akad közöttük, amelyiknek saját uszodája van;

(2) kedvező nyitvatartási idővel rendelkeznek: általában az önkormányzati óvodáknál hosszabb a nyitvatartási idő, sok óvoda 7–18 óra között van nyitva, többeknél nincs nyári szünet vagy csak nagyon rövid, sok óvoda kínálatában az is szerepel, hogy külön kérésre a nyitvatartási időn kívül is vállalják a gyermek felügyeletét;

(3) 3 éves kor előtt is fogadnak gyerekeket: sok óvoda 2,5 éves kortól fogad gyerekeket, de akad olyan is, ahová már 20 hónapos kortól is lehet vinni a gyermeket. A beiratkozásnak sincs meghatározott időpontja, sok helyen év közben is várják a kisgyermeket.

(4) tartalmasabb étkezést kínálnak: az óvodák azt is kiemelik, hogy a gyerekek egész évben naponta kapnak friss zöldséget és gyümölcsöt, emellett figyelembe veszik az egyéni adottságokat is (pl. liszt- vagy tejérzékenység, vegetáriánus étrend);

(5) a családi környezet és az egyéni bánásmód hangsúlyozása mellett sok óvoda kínál különleges szolgáltatást. Fenntartótól függetlenül sok óvoda nyújt valamilyen foglalkozást (úszás, néptánc, idegen nyelv, kézműves), viszont a magánóvodák kínálatában akadnak olyan különlegességek is mint pl. lovaglás, görkorcsolyázás, korcsolyázás, síelés.

A különböző szolgáltatások és az egyéb programok, kirándulások a magánóvodákban a tandíj részét képezik. Az önkormányzati óvodák többségében viszont ezekért külön kell fizetni. Egy korábbi országos felmérés szerint az önkormányzati óvodák 97 százalékában nemcsak a többletszolgáltatásért, hanem az alapellátásért (pl. eszközök, játékok, tisztálkodási szerek vásárlása, étkezés-kiegészítés) is fizetnek a szülők. Az óvodák közel 80 százalékában pedig önkéntes munkával is hozzájárulnak a szülők az óvoda szépítéséhez (*Vágó 2002*).¹

A Felsőoktatási Kutatóintézetben 2005-ben közvéleménykutatást folytattunk a budapesti magánóvodákba járó gyermekek szülei körében.² Az összesen 263 kiküldött kérdőívből 94-et töltöttek ki a szülők. Az óvodákat ugyan fele-fele arányban választottuk ki a Duna két partjáról, a budai szülők mégis aktívabbak voltak, a kérdőívek egyharmadát pesti, kétharmadát pedig budai óvodákba járó gyerekek szülei töltötték ki. A válaszadók körében a nők vannak túlnyomó többségben, mindössze nyolc apa akad közöttük. Úgy tűnik, hogy a magánóvodákat választó családok körében az óvodával való kapcsolattartás az anya feladata, csakúgy, mint az állami óvodákban.³ A válaszadók négyötöde él a fővárosban, a többi család az agglomerációban lakik. Vagyis a gyerekek egynegyede naponta ingázik az óvoda és az otthon között.

A KSH adatai szerint hazánkban 2001-ben a 25–49 év közötti korosztályban az elváltak aránya 11,8 százalék volt.⁴ A magánóvodákat választó családok adatai a fővárosi adatokhoz hasonlóak, a legtöbb családban a szülők együtt élnek, 15 százalék az elváltak aránya. A szülők átlagéletkora 36 év. A 2001-es országos óvodavizsgálat adataival összehasonlítva, kicsit idősebbek a magánóvodákba járó gyerekek szülei, mint az önkormányzati óvodákba járóké (a fővárosi állami óvodába járók szüleinek átlagéletkora 33 év), a különbség az eltérő társadalmi összetételből adódik. Adataink szerint a magánóvodákba járó gyerekek szülei iskolázottabbak, mint az önkormányzati óvodákba járóké, csaknem kétszer több közöttük a felsőfokú végzettségűek aránya.

1 A 2001-ben készült országos intézményi és szülői vizsgálat összesen 469 óvodában zajlott, melyek 98 százaléka önkormányzati fenntartásban működött.

2 A szerény költségvetésű felmérésben 10 fővárosi magánóvoda vett részt. Az óvodák kiválasztásánál arra törekedtünk, hogy pesti és budai, illetve különböző típusú (pl. Waldorf, Montessori) óvodák is bekerüljenek a mintába. Ezúton is köszönjük az óvodavezetők segítségét és közreműködését.

3 A 2001-es országos óvodavizsgálat esetében is a kérdőívet kitöltő szülők 93 százaléka nő volt. (*Török Balázs 2004*)

4 Népszámlálás 2001. 18. Demográfiai adatok, KSH, Budapest, 2004.

6. táblázat: A szülők iskolázottsága

Végzettség	Magánóvodák*		Fővárosi önkormányzati óvodák (N=382) (%)
	Apa	Anya	
8 általános	0	2	4,5
Szaktanácsos	2	1	12,8
Szakközépiskola	22	11	
Gimnázium	6	10	40,6 ^a
Főiskola	26	32	
Egyetem	38	38	42,2 ^b
Összesen	94	94	100,0

* A magánóvodák adatait abszolút értékben közöljük, mivel a százhoz közeli esetszám egyben százalékos értéket is mutat.

a Érettségivel rendelkezők.

b Főiskolai vagy egyetemi végzettséggel rendelkezők.

Forrás: Magánóvodák, FKI, 2005., *Török 2004.*

A magánóvodákat választó szülők szinte mindegyike magasan képzett, alig akad közöttük egy-két alacsony végzettségű. Az apák kétharmada, az anyák háromnegyede diplomás. Összességben a családok 60 százalékában mindkét szülő diplomás. A többi szülő pedig legalább érettségivel rendelkezik. Az érettségizett anyák körében a gimnázium és a szakközépiskolai végzettség fele-fele arányban oszlik meg, míg az apák körében a szakközépiskolai végzettség a gyakoribb.

A népszámlálási adatok szerint a fővárosban a férfiak 58 százaléka és a nők 59,2 százaléka rendelkezik legalább érettségivel, és a felsőfokú végzettség aránya pedig kétszerese az országos átlagnak, a férfiak körében 27,9 százalék, a nők körében pedig 20,7 százalék az egyetemi vagy főiskolai oklevéllel rendelkezők aránya.

A népszámlálási adatokkal összevetve, a magánóvodákat választó családok között háromszor több a diplomás, mint a fővárosiak körében. Az iskolázottság magas szintje a foglalkozási mutatóban is tükröződik.

7. táblázat: A szülők foglalkozása

Foglalkozás	Apa	Anya
Vezető	24	11
Értelmiségi	25	34
Nem fizikai alkalmazott	7	13
Vállalkozó	33	13
Szaktanácsos	1	3
Inaktív	2	20
Összesen	92	94

Forrás: Magánóvodák, FKI, 2005.

A szülők jellemzően vezetők vagy értelmiségiek, illetve vállalkozók. Közel kétharmaduk dolgozik a szellemi szférában. Az apák körében kétszer nagyobb a vezető aránya, mint az anyák között. Ugyancsak többen vannak a vállalkozó apukák, ugyanakkor az anyák egyötöde van jelenleg is otthon egy kisebb testvérrel.

Átlagosan négyen élnek egy családban, az átlagos gyereklétszám kettő. A keresők száma ennél valamelyest alacsonyabb, 1,66, ami a legtöbb családban csak átmeneti jelenség, mivel minden ötödik anya gyes-en van. A családok átlagosan 287 000 Ft *nettó* jövedelemmel rendelkeznek, ez átlagosan 78 000 Ft egy főre eső jövedelmet jelent.

A KSH közlése szerint 2004 utolsó negyedében Budapesten az alkalmazásban állók *bruttó* átlagkeresete 185 023 Ft volt, a legmagasabb *bruttó* átlagkeresetet a versenyszférában dolgozó szellemi dolgozók érték el, ennek értéke 257 986 Ft volt.⁵ Felmérésünk jövedelmi adatai hozzávetőlegesen megfelelnek a KSH adatoknak (egy kétkeresős családdal számolva *bruttó* félmillió forintos kereset kb. 280 ezer forintos *nettó* keresetnek felel meg), tehát válaszadóink is és házasársuk/élettársuk is a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartoznak.

8. táblázat: A tartós fogyasztási cikkek aránya

	Magánóvodákba járó szülők	KSH Országos ^a	KSH Főváros
Nyeraló	21,5	6	9
Autó	83,9	52	51
Automata mosógép	98,9	70	80
Színes Tv	92,5	135	132
Video	89,2	58	65
CD-lejátszó	94,6	18	25
Telefon	100,0	124	124
Számítógép	90,3	30	37
Internet hozzáférés	73,1	14 ^b	26

a A száz háztartásra jutó fogyasztási cikkek száma, Budapest Statisztikai Évkönyve 2003, KSH, Budapest, 2004.

b 2004-es adat, (*A digitális... 2004*).

Forrás: Magánóvodák, FKI, 2005.

A magánóvodákba járó gyerekek családjai nemcsak magas jövedelemmel rendelkeznek, hanem tartós fogyasztási cikkel való ellátottságuk is igen magas. A KSH országos és fővárosi adataival összehasonlítva, a színes TV és a telefon kivételével óriási különbségeket tapasztalunk. Különösen nagy az eltérés a nyaraló, a számítógép és az otthoni internet hozzáférés birtoklásában.

A felsorolt kilenc fogyasztási cikkből átlagosan 7,4 cikkel rendelkeznek a családok. Nyaralóval rendelkeznek a legkevesebben, mindössze minden ötödik családnak van, viszont ez az érték így is háromszor magasabb, mint az országos arány. A sorban másodikként következő internet hozzáférése már a családok közel háromnegyedének van, amely az országos és a fővárosi arányokhoz képest is megdöbbentően magas.

A diplomás családokra jellemző, hogy az átlagos családokhoz képest kevésbé preferálják a TV-t és a videót, annál inkább a számítógépet, melynek elterjedtsége

hasonló, mint a TV-é. Ezt támasztja alá az apa foglalkozásával való összevetés is. Azokban a családokban, ahol az apa vállalkozó, mindenhol van színes TV, míg az értelmiségi apák családjainak körében csak 88 százalékos a színes TV-vel rendelkezők aránya. Ugyanakkor az egyetemet végzett apák családjának szinte mindegyikében van számítógép, míg az érettségizettek körében csak 77 százalékos ez az arány. Foglalkozás szerint, az értelmiségi apák családjában tíz százalékponttal nagyobb a számítógépek aránya, mint a vállalkozóknál. Összességében azonban a számítógép ellátottság háromszor nagyobb, mint az országos átlag.

A család jövedelmi helyzetét leginkább az apa végzettsége és foglalkozása befolyásolja. Iskolázottság szerint nettó 250 000 Ft alatt marad a család bevétele az érettségivel rendelkezők apák esetében, a főiskolai végzettségűeké 285 260 Ft, míg az egyetemi diplomával rendelkezőké 346 820 Ft. A vezetők jövedelme a legmagasabb (átlagosan 334 550 Ft), őket követik az értelmiségiek (313 330 Ft). A vállalkozó apák családjainak nettó jövedelme közel 70 000 forinttal kevesebb, mint a szellemi szférában dolgozóké (252 170 Ft). A tartós fogyasztási cikkek számát is erősen meghatározza a család jövedelme. Átlagosan 345 000 Ft azoknak a családoknak a nettó bevétele, ahol a felsorolt cikkek mindegyike megtalálható, míg csak 225 000 Ft azoké, ahol a kilencből csak hét tárggyal rendelkeznek. A fogyasztási cikkek közül a nyaralóval és az autóval való ellátottság mutat erős szignifikáns kapcsolatot a jövedelmi viszonyokkal. A nyaralóval és az autóval rendelkezők közel 100 000 Ft-tal magasabb jövedelemmel rendelkeznek, mint a többi család. Ez a két fogyasztási cikk az anya inaktivitásával is erős kapcsolatot mutat.

A magánóvodákba járó gyerekek szüleinek fő jellemzői tehát: iskolai végzettségük alapján főként diplomások, foglalkozásuk szerint főként vezetők, értelmiségiek és vállalkozók, anyagi helyzetük szerint pedig a legmagasabb jövedelemmel rendelkező családok közé tartoznak. Ezután nem meglepő, hogy a családok 70 százaléka egyáltalán nem vagy csak ritkán küzd pénzügyi gondokkal. A 94-ből csak 6 családban szembesülnek havonta pénzügyi problémákkal. A családok közel felében mindenre jut pénz. Az élelem beszerzésére, a lakásfenntartásra vagy a ruházkodásra szánt pénz előteremtése csak egy-két család számára okoz fejtörést. A családok egynegyedében okoz gondot a nagyobb beruházások finanszírozása. A szórakozás és a belföldi nyaralás fedezése a családok egyötödének, illetve egytizedének okoz problémát. Azokban a családokban, ahol nem jut mindenre pénz, ott leggyakrabban külföldi nyaralásról kell lemondani.

A megkérdezett szülők gyermekeinek átlagéletkora öt év volt, és a gyerekek átlagosan két éve járnak óvodába. A szülők havonta átlagosan 33 139 Ft-os tandíjat fizetnek. Ebben azonban elég nagyok a különbségek, a tandíj összege 2500 Ft-tól egészen 100 000 Ft-ig terjedő skálán mozog. A nagy szórás nemcsak az óvodák közötti különbségekben keresendő, hanem abban is, hogy az óvodák rugalmasan állapítják meg a befizetendő összeget. Több szülő jelezte a kérdőívben, hogy kedvezményt kap, mert a gyermek testvére is odajárt, vagy azért fizet kevesebbet, mert hetente csak két napot tölt a gyerek az óvodában.

A magas összegek ellenére, a családok háromnegyedében nem jelent problémát a díjfizetés.

9. táblázat: Tandíjfizetés (átlag)

	Jövedelem (ezer Ft)	Gyerekszám	Keresők száma
Komoly áldozatot jelent a tandíjfizetés	235,00	1,9	1,57
Nem jelent problémát	279,33	2,2	1,63
Egyáltalán nem okoz gondot a tandíjfizetés	348,57	1,6	1,80
Átlag	282,10	2,0	1,65
N62	90	89	

Magánóvodák, FKI, 2005.

A díjfizetés leginkább azokban a családokban okoz gondot, ahol kisebb a család bevétele, magasabb a gyerekszám, és kisebb a keresők száma. Azokhoz a családokhoz képest, ahol egyáltalán nem okoz gondot a díjfizetés, átlagosan 113 000 Ft-tal kevesebb a jövedelme azoknak a családoknak, ahol komoly problémát okoz a tandíj befizetése.

A szülők az óvodaválasztás szempontjait is értékelték. A kérdőívben ahhoz hasonló óvodaválasztási motívumokat soroltam fel, mint amelyek a 2001-es országos óvodavizsgálat kérdőívében is szerepeltek (*Török 2004*), így az adatok összehasonlíthatók a főként önkormányzati óvodákba járó gyerekek szüleinek véleményével.

10. táblázat: Az óvodaválasztás szempontjai I. (Nagyon fontosnak tartja az alábbi szempontokat, %)

Szempont	Országos vizsgálat	Magánóvodai vizsgálat
Több óvodát is megnézett és ez tetszett a legjobban	53,2	62,8
Írásos tájékoztatót olvasott az óvodáról	17,8	37,2
Ismerősök, barátok ajánlották	33,4	31,9
A gyermek testvére is ide járt	41,3	28,7
Ez az óvoda volt a legközelebb a lakóhelyhez	50,0	14,9
Az óvodai dolgozók ajánlották	14,9	13,8
A család ajánlotta	20,1	11,5
A gyermek barátai, játszótársai is ide járnak	25,4	7,4
Védőnő, gyermekorvos ajánlotta	11,2	7,4

Forrás: Magánóvodák, FKI, 2005., *Török 2004*.

Az óvoda kiválasztásakor az önkormányzati, és a magánóvodákat választó szülők esetében egyaránt a saját tapasztalat volt az elsődleges szempont, mégis igen nagyok a különbségek a kétféle óvodatípust választók között. A magánóvodákat választók szinte egyetlen és legfontosabb szempontja az, hogy több óvoda közül választották a jelenlegit. Emellett a szülők többsége „utána olvasott” az óvodának vagy ajánlások alapján döntött. Ezek a szempontok az önkormányzati óvodákba járó gyerekek szüleinek körében kevésbé voltak fontosak, számukra inkább a lakóhely közelsége jelentette a legfőbb vonzerőt.

A szülők azt is értékelték, hogy egy-egy óvoda szemrevételezésekor a felsorolt tényezőknek mekkora szerepet tulajdonítottak.

11. táblázat: Az óvodaválasztás szempontjai II. (Nagyon fontosnak tartja az alábbi szempontokat, %)

Szempont	Országos vizsgálat	Magánóvodai vizsgálat
A gyermekkel való egyéni bánásmód	61,6	88,3
A szülőkkel való kapcsolattartás	58,7	84,0
Az óvónők személye	84,8	80,9
A gyerekeknek kínált szolgáltatások, programok száma	54,3	67,0
A dajkák személye	68,5	53,2
Az óvoda udvara, udvari játékok	61,5	40,4
Az óvoda környéke	43,0	35,1
Az óvoda nyitvatartási rendje	-	30,9
Az óvoda tornaterme, tornaszobája	-	24,5
Az óvoda épületének állapota	26,5	23,4

Forrás: Magánóvodák, FKI, 2005., *Török 2004.*

Az önkormányzati és a magánóvodákba járó gyerekek szülei között jelentős különbségeket tapasztalunk. Míg az önkormányzati óvodákba járó kisgyermek szülei a személyi tényezőknek tulajdonítják a legfontosabb szerepet, vagyis az óvónő és a dajkák személye a döntő, emellett fontos szempont még az óvoda udvara és az ott található játékok is, addig a magánóvodákba járó gyerekek szülei inkább az egész óvoda szellemisége alapján választanak, vagyis hogyan bánnak a gyerekükkel és velük. Természetesen számukra is fontos az óvónők személye – a dajkáé már kevésbé-, és emellett az óvoda szolgáltatásai is hangsúlyosak. Ez utóbbit fontosabbnak vélik, mint az önkormányzati óvodákba járó gyerekek szülei.

A kárccsak az országos óvodavizsgálat estében, a magánóvodák körében folyt kérdőíves kutatás során is megkérdeztük, hogy milyennek értékelik gyermekük óvodáját.

12. táblázat: Az óvoda értékelése (1-5 között értékelte gyermeke óvodáját az alábbi szempontok szerint, átlag)

Szempont	Országos vizsgálat	Magánóvodai vizsgálat
A gyerekekkel való bánásmód	4,40	4,92
A szülőkkel való kapcsolattartás	4,43	4,76
A gyerekeknek kínált programok, szolgáltatások	4,10	4,68
A gyermek egyéni igényeinek figyelembevétele	4,12	4,67
A szülők bevonása a gyermek óvodai életébe	4,10	4,62
Az óvoda belső terének gondozottsága, díszítettsége	4,36	4,55
A szülők tájékoztatása az óvodai életéről	4,20	4,54
Az óvoda felszereltsége (játékok, bútorok)	3,88	4,49
Az óvoda udvara, udvari játékok száma	-	4,22
Az óvoda nyitvatartási rendje	4,35	3,93
Az óvoda épületének állapota, minősége	3,69	3,81

Forrás: Magánóvodák, FKI, 2005., *Török 2004.*

Adataink szerint a magánóvodákba járó kisgyermek szülei elégedettek az óvoda tárgyi és személyi felszereltségével és az ott folyó pedagógiai munkával is. Leginkább azokkal a tényezőkkel elégedettek, amelyeket a legfontosabbnak vélték az óvoda kiválasztása során, tehát a velük és a gyermekükkel való bánásmóddal. Legkevésbé az óvoda épületével és nyitvatartási rendjével elégedettek, ezek a tényezők azonban a legkisebb szerepet játszották az óvoda kiválasztásában. Az önkormányzati óvodákba járó gyermekek szülei kevésbé értékelték jónak az óvodájukat, mint a magánóvodákba járó gyerekek szülei, osztályzataik átlaga alacsonyabb. A legnagyobb eltérés az óvoda felszereltségében és a kínált szolgáltatások, programok gazdagságában van, de az egyéni igények figyelembevétele és az egyéni bánásmód is jóval kedvezőtlenebb pontszámot kapott. Csupán egyetlen tényező megítélésében pozitívabbak az önkormányzati óvodákba járó gyerekek szülei, az óvoda nyitvatartási rendjével elégedettebbek, mint a magánóvodákba járó kisgyermek szülei.

A magánóvodákba járó gyermekek szüleinek több mint fele – főként az iskolás kor előtt álló gyermekek szülei – gondolkodott már arról, hogy milyen iskolába fogja beírni gyermekét. Mindössze négy család választaná állami (önkormányzati) általános iskola normál osztályát. A szülők többsége (60 százalék) továbbra is bízik az alternatív oktatásban, és alapítványi iskolába íratja be gyermekét. Emellett a két tanítási nyelvű intézmények is népszerűek a szülők körében. Néhány család esetében az egyházi iskola, a 12 osztályos gimnázium és a tagozatos általános iskola is lehetőségként merült fel.

Összegzés

Az országos statisztikai adatok alapján láthattuk, hogy az óvodahálózatnak egy kis szegmensét alkotják a magánóvodák, amelyek főként a fővárosban és nagyvárosokban kínálnak alternatívát a szülők számára. A magánóvodák tárgyi és személyi felszereltsége kedvezőbb, mint az állami és az egyházi óvodáké: családiasabbak az óvodák, kisebbek a csoportlétszámok, kevesebb gyermek jut egy óvodapedagógusra, kisebb a férőhelyek kihasználtsága, nincs kapacitás túllépés, nincsenek szükségtermeik. A magánóvodák rugalmasabb humánpolitikát folytatnak, mint az államiak: magasabb a részmunkaidőben alkalmazott és óraadó munkatársak száma, kisebb a kiszolgáló személyzet aránya. Egyetlen mutató terén kedvezőtlenebbek az adataik az állami óvodákénál: a magánóvodákban kevesebb felsőfokú szakirányú végzettséggel dolgozó pedagógus dolgozik, mint az államiakban.

Budapesti felmérésünk szerint főként a felsőközéposztályhoz tartozó családok veszik igénybe a magánóvodák szolgáltatásait. Legfőbb társadalmi-gazdasági jellemzőik a következők: (1) magasán iskolázottak, leginkább diplomások; (2) foglalkozásuk szerint vezető, értelmiségi és vállalkozó családok; (3) anyagi helyzetük alapján a legmagasabb jövedelemmel rendelkezők közé sorolhatjuk őket; (4) tartós fogyasztási cikkekkel való ellátottságuk alapján is a legvagyonosabb rétegbe tartoznak.

A magánóvodások szüleinek legfőbb igénye, hogy gyermekük minél nagyobb figyelmet kapjon, egyéni bánásmódban és minél több élményben részesüljön. Emellett

az is fontos számukra, hogy velük, szülőkkel hogyan kommunikál az óvoda. A szülők további terveit vizsgálva azt tapasztaltuk, hogy az iskolaválasztásban is inkább a magánszférát részesítik előnyben, de az állami oktatást választó szülők is leginkább az elitképző iskolákat preferálják.

FEHÉRVÁRI ANIKÓ

IRODALOM

- A digitális jövő térképe, A magyar társadalom és az internet, 2004. ITHAKA – ITTK – TÁRKI, <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a688.pdf>
- Budapest Statisztikai Évkönyve 2003, Budapest, KSH. 2004.
- IMRE ANNA (2004) Alapítványi iskolák jellemzői a statisztikai adatok tükrében. *Educatio*, No. 1. 11–26. o.
- Népszámlálás 2001. 18. Demográfiai adatok, Budapest, KSH. 2004.
- POLÓNYI ISTVÁN (2004) Az alternatív iskolák finanszírozása. *Educatio*, No. 1. 67–74. o.
- TÖRÖK BALÁZS (2004) *A gyermeküket óvodáztató szülők körében végzett országos felmérés eredményei*. Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet. Kutatás Közben
- VÁGÓ IRÉN (2002) Óvodai intézményrendszer, óvodai nevelés az ezredfordulón. *Új Pedagógiai Szemle*, december.
- VÁRHEGYI GYÖRGY (1997) Alapítványi és magániskolák a törvénymódosítás után. *Új Pedagógiai Szemle*, február.
- VEKERDY TAMÁS (2004) Kinek mi kell? *Educatio*, No. 1. 3–10. o.
www.ame.hu; www.fupi.hu